

IZBRALI OB DNEVU PIONIRJEV

Kako brezskrbna je mladost! so včasih rekli. Pa vse premnogo-krat ni bilo tako. Nasprotno, kako velike skrbi so imeli otroci v svojih letih, kajpak sebi primerne, rešljive v okviru njihovih zmožnosti in sposobnosti!

Tudi danes glede tega ni drugače? O, pač! Menjala se je vsaj vsebina njihovih skrbi, oziroma točneje obogatila se je za vse

tisto organizirano delovanje, za katero so bili nekdanji otroci toliko prikrasani. Sedaj pa doživljajo vse pestrejšje, globlje in širše zasnovano tisto, kar so nekdanji živeli prepuščeni najožjemu krogu ali celo sami sebi. Znali pa so si »Pomagati« in naši pisci so znali to tudi videti in zapisati. Tudi danes! Kar preberite!

VIDA BREST (MAJDA PETERLIN) je doma iz Šentruperta (r. leta 1925), kjer je končala osnovno šolo (začela pa v Mostah) in se zaposlila, a že 1. 1942 odšla v partizane. Po osvoboditvi je delala v uredništvu Ljudske pravice in pri Mladinski knjigi, opravila učiteljske izpite ter poučevala v Ljubljani in okolici do leta 1965, ko je bila upokojena. Od tedaj se poglablja svoj umetniški izraz, predvsem v otroški pesmi in prozi. Tej je poleg zbirke Pesmi (1. 1947) že prej posvečala večino svoje ustvarjalne moči. Kdo od otrok ne pozna one uglasbene Tonček je prišel, torbico nosil...? Znanje so Mihčeve pesmi, Pravljičica o mali Marjetici, zajčku, medvedku in zlati Pomladi, Ptice in grm, Orehovo leto, Veliki čarovnik Ujtata im.

In zakaj smo jo povabili k sodelovanju v našem izboru? Naj nam kar sama pove:

„Od svojega tretjega do devetega leta starosti sem živela s starši v Zelenu jami. V sedanjo Bernikerjevo ulico je oče preselil pekarijo iz Šentruperta. Zavestno se je odločil za delavski center Ljubljane. In jaz sem se tako čustveno navezala na ta del Ljubljane, da sem se prvega dne svobode 1. 1945, ko sem z zmagovalnimi brigadami vko-rakala v Ljubljano, takoj napotila v Zelenu jama. Čudno, prečudno-me je pritegnila, kljub temu, da smo se z družino ok. leta 1935 vrnili v Šentrupert, ko je oče doživel polom s pekarno. So me pritegnili tudi oni tihi očetovi obiskovalci, ki sem zanje zvedela šele kasneje, da so bili komunisti? Sicer pa: preberite tole, kar sem napisala v spomin na moja otroška „zelenojamska“ leta in objavila 1. 1954 v sobotni prilogi Ljudske pravice – Borbe, namenjene otrokom!“

ZELENA JAMA

Nekoč zdavnaj sem nosila kratko krilce in veliko pentljo v laseh. Kako radi se ljudje spominjajo tistega „ne-koč“!

Nekoč zdavnaj smo prebivali v Ljubljani. Ne, ni bilo v Ljubljani, a je bilo vse lepše: v Zelenu jami smo prebivali.

Ce bi me vprašali, kje je to bilo, bi vam odgovorila: greš od postaje, potem pod železniškim mostom, ki čezenj bobnijo vlaki, malo, čisto malo navzgor, ob ograji tovarne hranil zaviješ na desno, še enkrat na desno, mimo neznatne trafike, do hiše s stolpičem – in tam smo!

Pred nami je Zelena jama.

Zakaj je zelena, vam ne vem povedati. Tudi takrat, ko sem nosila kratko krilce, tega nisem vedela. Toda jama je bila tam. Prava, imenitna jama. Samo zelena ni bila. Vanjo so stresali smeti iz vsoljne Ljubljane in s smetmi čudo božje nerabne ropotije.

V naši ulici (navzdol od hiše s stolpičem), ki je ni bilo lepše na svetu, so stale hiše (še danes so tam), ob hišah so bili vrtovi in dvorišča (tudi ta so še vedno na mestu) in neke sredi ulice je bila pekarija. Na njej je bila lepo zapečena štruca, žemljica, ki se ti je zdelo, da bi v roki čudovito zahrestala, in kifeljček, ki mu ni bilo para! Vse to pa je seveda bilo le narisano in pobarvano. A kako!

Ta hiša je imela na sebi vse sorte. Del strehe je bil spremenjen v verando, kjer so prebivale opice. Krasne opice! Bile so divje in zlobne, da bi bolj divje in bolj zlobne težko našel.

Na stopnicah v edino nadstropje je visela kletka s kosom. Bil vam je to kos posebne sorte. Kadar je bil razpoložen posebno slabo, je žvižgal himno. No, otroci smo ga znali spraviti v slabo voljo.

Iz te hiše smo odhajali pogosto na počitnice. Včasih je bilo to zares, kadar so bile počitnice. Včasih pa so se nas vsi naveličali in so kar nenadoma naredili počitnice, sebi in

nam. Naj je bilo kakorkoli, vedno je bil tisti del počitnic, ko smo se vračali najlepši.

Vlak je seveda moral peljati mimo Zelene jame. Vse odkar smo vstopili v vlak, smo tega trenutka čakali. Zato je bilo kajpada precej pripravljenosti pri oknih in nemalo solza. Naposled se je zgodilo. Zagledali smo našo ulico, izvesek na hiši sredi nje in med vrati v belo oblečenega peka, ki je vihtel roko in mahal in mahal! To je bil naš oče. Le kako je znal pozdravljati! Ne, nihče ni nikoli lepše!

Mi smo se seveda pririvali pri oknu, pozdravljali smo in mahal in kričali, da je bilo kaj. Sveto smo verjeli, da nas oče sliši in vidi. To je bilo zares imenitno!

Tisto, kako smo potem šli domov, ni bilo nič posebnega. Ponavadi je šlo brez posebnosti. Le enkrat je eden izmed nas, ki je bil takrat najmanjši, pod onim znamenitim mostom čisto lepo predčasno šodil. Naredil je nekaj korakov in zato smo potem prav do doma vsi tulili. Zaradi našega tuleja je pobjč bil silno ponosen in je nato hodil kar naprej.

Doma smo komajda utegnili reči – dober dan – in že smo drveli po vsej ulici in z nami je drvelo vse, kar je spadalo v našo družino. Kam? V jama!

Ta naša družina je bila silno slikovita. Tu je bil Buno, razkuštran Čevljarjev Buno, ki ni bil maral dveh črk – v in r –. Iz golega prijateljstva smo ti dve črki odklanjali vsi otroci iz naše ulice, posebno v njegovem imenu. Potem je bila tu tudi Minka, ki je bila nešteto krat tepena, zato ker je pač vedno počakala. Tepena pa je bila, ker so bili doma brez denarja, ker ni bilo dela, ker se je, recimo, prismojilo kosilo, ali pa tudi kar tako. Taka je bila pač njena usoda v življenju. Bil je tudi Janez, ki ni nikdar pogrešal razsvetljave – svečko je imel vedno s seboj. In potem je bila še kopica drugih, ki so najbrž imeli imena, pa jih ve ne vem.

No, vsa ta naša družina nas v odsotnosti ni kaj prida pogrešala, toda kadar smo prišli domov, ni mogla živeti brez nas.

Zdaj pa v Jamo. Ce smo hoteli do tja, smo morali mimo ene neznatne trafike, kjer je sedel možiček iz pravljic in se smehljaj. Smehljaj se je vedno, tako, kakor bi hotel reči: Le pogledajte si tole trafiko! Kaj je še kaj lepšega mimo nje?

Zdaj je bilo treba seveda pogledati malo naokrog. Prav blizu trafike je bil ponavadi brkati policaj, ki je silno rad poslušal očenaše in je zato očenaše zahteval od vseh, ki jih je ujel. To se mu je sicer redkokdaj posrečilo.

No, zdaj smo že skoraj tam. Treba je bilo iti, čez še ožgan rjav prostor, ki naj bi bil travnik, pa seveda ni bil, in bili smo na cilju. Potopili smo se v smeti in pepel, kričali in se pulili za razbitine, obtočene, votle in zarjavele dragotine v Jami, dokler si nismo z njimi natrpali vseh žepov in si nasitili domišljije. Potem smo šli na „leš“.

Ce je bila jama imenitna, je bil „leš“ stokrat imenitnejši! Morda prav zaradi prevelikega občudovanja nismo nikoli šli naprej na „leš“. Vedno smo ga pustili za nazadnje, za največje. To je dosegel v nas najbrž tudi brkati policaj, ki se je za „leš“ kar največ zanimal.

Kaj je bil „leš“?

Tam so bile kopice črnega, diščega, krasnega premogovega pepela, ki si z njim lahko delal najnevarnejše reči! Tam so bili tiri. Svetli tiri, ki je po njih vozil vlak in smo z ušesi, tesno prisljeni k njim, poslušali na njih, kako vlak prihaja. Ko je brzela nato puhajoča železna kača, smo navdušeno lovili pomarančne olupke in redke sladkorčke, ki so jih metali potniki med nas.

Potem so bili še drugi tiri. Zarjaveli tiri, kjer se je včasih odpočival utrujen „magon“. Rekla bom kajpada „magon“, ker je bil pri nas tak običaj. Šli smo vedno – porivat magone, gledat magone, sedet v magone – dobili smo se – pri magonih – in kaj še vse je bilo z „magoni“!

Do noči smo bili tam, dokler niso mame po vsej ulici stopile pred hiše in začele kričati proti „lešu“.

– Buno! Domov, potep!

– Domov, smrklje in smrkavci!

No, takrat je bil res zadnji čas, da smo nehali biti strojevodje, sprevo-dniki, tisti „z rdečo kapo“.

O, čudoviti, najčudovitejši „leš“!

Lahko bi našela še nekaj Zelene jame, ki ni bila zelena, a je bila lepa, kar se da. Recimo travnik pred tovarno kleja. Naj bi bil travnik, seveda. A če je bil, ali ni bil, na njem se je dalo krasno potepati, prekuce-vati, loviti, in je zato spadal k naši Zelenu jami.

Recite, ni bila res čudovita Ze-lena jama?!

Pravijo, da ni dobro še kdaj odha-jati v kraje, kjer si nekoč živel, po-sebno še, če si v njih preživel tista leta, ko se je v laseh kosatila pentlja. Najbrž je res tako.

Jaz sem vendarle šla. Čez dolgo, dolgo, takrat, ko so se mi že smejali, ker sem trdila, da še poznam vse iz Zelene jame. Šla sem z odprtimi očmi do mostu pod mostom pa sem oči zaprla in miže nadaljevala pot. Zdelo se mi je, da je treba iti miže, da bo potem, naenkrat planilo na-sproti vse tisto staro in ljubo.

Vsak korak sem poznala. Seveda sem dobro vedela, da je zdajšnji ko-rak odtehtal dva ali tri prejšnje. Zato sem prišla hitreje.

Vedela sem: odprla bom oči in

zagledala trafiko in možička iz pravljice pred njo. Nato bo zableščala Jama in za njo „leš“. Šle ko bom ogledala to, bom pogledala po hiši s stolpičem in krenila po ulici mojih otroških let.

Odprla sem oči. Joj! To ni bila Zelena jama. Drug, grd, pust kraj je bil to. Kjer bi morala biti Jama in „leš“, ni bilo nič. O, morda je bilo kaj, a čisto, čisto malo. Vse pa je zapirala stroga betonska ograja. In trafika? Stala je tam lesena, pritli-kava barakica, siva od cestnega prahu in kakor pas jo je oklepaj železni zapah.

In drugo? Hiša s stolpičem je bila hišica, hiše v ulici so bile majcene, premajcene, vrtovi so bili vrtički, ne, niti vrtički ne. In na koncu ulice so se igrali čisto tuji otroci, ki se niti igrati niso znali...

In Buno? In Minka? In drugi? Ah, saj jih nisem šla obiskat. Pre-hudo bi bilo, ko tudi oni ne bi bili več oni. A povedali so mi: Minka se je omožila. Janez je padel, Buno je bolan... Buno, kuštravi sovražnik „r in v“!

Morda bo čez deset let ne-kdo od teh, ki se zdaj igrajo

pred hišo s stolpičem, pisal prav tako kot danes jaz. Morda so ti otroci prav tako prepričani, da ni na svetu nič lepšega od Ze-lene jame. Saj ne vedo, kaj vse ji manjka.

O, kako mi je žal, da je vse tako minilo!

Ali je tudi tebi, Buno, in si zato bolan?

MARIJA CERKOVNIK se je rodila leta 1928 v Metliki. Diplomirala je na ljubljanski univerzi iz slavistike, zadnjih deset in več let pa dela kot novinarka pri RTV Ljubljana. Od leta 1957 do 1964 je stanovala v Mostah nasproti Titovega doma in – kot sama pravi – je tu napisala skoraj vsa svoja dosedanja dela: nekaj radijskih nadaljevanj in vrsto radijskih igric za otroke, okrog 70 črtic in pravljic, knjigo Devet sončnih dni in že skoraj ponarodelo zgodbo za cisticane Dopoldanski in popoldanski otroci.

Ker jo poznajo prek radija tako rekoč vsi otroci Jugoslavije, pa tudi v francoščino je že prevedena, je najbrž prav, da ji še enkrat prisluhnemo tudi mi, kajne!

DOPOLDANSKI IN POPOLDANSKI OTROCI

„Napravimo si gredo,“ so sklenili otroci. In res, ves dopoldan so kopa-li, gradili in nato posejali solatno seme. Hoteli so posejati še rože. Pa je bilo že poldne. Morali so domov h kosilu in potem brž v šolo. Toda za-skrbelo jih je: „Tisti, ki so zdaj v šoli in bodo popoldne doma, nam bodo vse razdrli.“

Kaj bi storili? „Napišimo jim listek in ga pritr-dimo na palico, da ga bodo vi-deli.“

In so pisali: „Vi, ki ste popoldne doma, prosimo vas, ne razdrite nam vrta. Posejali smo solato. Če vidite kako mačko, kokoš ali majhnega otroka, da bi šli na gredo sedet, lepo prosimo, da jih napodite.“ In so šli.

Popoldanski otroci so našli pismo, prebrali so ga in nekaj časa stali okoli grede. Ker pa ni bilo nikjer nobene mačke ali kokoši in ker so vse majhne otroke mame držale za roke, so se naveličali čaka-ti.

„Veste kaj, napravimo ograjo okoli grede, pa bomo brez skrbi.“

„Posadimo še nekaj rož, da bo lepše.“

Nato so okoli grede posejali drob-ne rože, nalomili palice in naredili ograjo. Dopoldanskim otrokom so napisali listek: „Ni bilo ne mačke ne kokoši in majhnih otrok. Napravili smo ograjo in okoli grede posejali rože. Upamo, da smo vam ustregli.“

Drugo jutro so dopoldanski otroci prebrali listek. Bili so res ve-seli, ker jim popoldanski otroci niso razbrskali grede, temveč so napravili še ograjo in posejali rože. „To so pa dobri tovariši,“ so rekli. Potem so dopoldne zalivali solato in rože, da bi čimprej zrastle. Opoldne so spet napisali listek: „Mi smo dobro zalili. Mislimo, da bo kar dovolj. Le to nas skrbi, ali ne bodo ptiči s kljunčki izbrskali rastlin. Zato vas prosimo, da pazite nanje, ko bodo prikukale iz zemlje.“

Popoldanski otroci so prebrali li-stek. Potem so gledali in čakali na prve rastline. Nože so jih že bolele in nič jih ni veselilo, da bi morali stati tako dolgo pri miru.

„Napravimo zraven klop, lahko bomo sedeli in čakali, da bodo rast-line prikukale iz zemlje.“

Poiskali so doma stare deske, si izprosil doma žeblice, klavirno in ves popoldan delali klop. Klop je bila imenitna. Ker je bilo premalo pro-stora za vse hkrati, so se menjavali in prišli prav vsi na vrsto.

Potem pa so spet napisali listek dopoldanskim šolarjem.

„Čakali smo, da bi kaj prikukalo iz zemlje. Za zdaj ni še nič. Ker smo morali predolgo čakati, smo na-pravili klop. Nanjo boste lahko sedali tudi vi.“

Naslednje jutro so dopoldanski otroci spet zalivali gredo. Nosili so vodo v kanglichah in lončkih. Ko so se dodobra utrudili, so sedli na klop in čakali. Toda nič ni prikukalo iz

zali pri vratu in nastala je glava. Na-risali so velikanska usta, oči in nos, zasadili v vrečko palice za roke in noge. Vse skupaj so oblekli v jopico in hlače in obesili na klop.

zemlje. Imeli pa so še veliko časa. Naveličali so se sedeti in čakati.

„Posujmo potko do grede z belim peskom, da bo lepo.“

Posuli so potko do grede z belim peskom, nasuli so ga tudi pod klop-co in okoli grede. In spet so pustili na klopici listek:

„Gredo smo že zalili. Ker smo imeli še dosti časa, smo posuli potko s peskom. Danes bo prav go-tovo kaj prikukalo iz zemlje. Še enkrat vas prosimo, da pazite.“

Položili so listek na klop in ga obežili s kamnom, da bi ga ne od-nesel veter.

„Najbolje bo, da naredimo stra-šilo,“ so sklenili popoldanski otroci. „Rastline lahko prikukajo iz zemlje tudi ponoči, ko nas ni. Naj jih va-ruje strašilo!“

Matjaž je prinesel svoje stare hla-če, ki so bile na kolenih močno raz-trgane. Metka jopico, ki je imela ve-like luknje na komolcih, Andrejevi mami pa so odnesli robc, ki je bil pravzaprav še čisto dober, ampak niso našli drugega. Potem so napolni staro vrečo s slamo, jo z vrvice zve-

Strašilo se je zazibalo, kot da bi hotelo reči: „Zdaj bodite kar brez skrbi.“

Bili so že utrujeni. To pot niso nič napisali. Saj tudi ni bilo treba. Naslednji dan je bila nedelja in ni bilo šole.

V nedeljo zjutraj je vse hkrati prebudilo sonce. Stekli so vsak k svo-jemu oknu.

„Ze kukajo,“ je zavpil Andrej, ker je stanoval v pritličju in je naj-bolje videl. Dopoldanski in popoldanski šolarji so se hiteli oblačiti, toda vsak se je oblekel le na pol. Ta ni zapel gumbov na srajčki, drugi je tekel kar s copatami v rokah, tretji je copate pozabil in tekel bos – vsi pa so bili še skuštrani in neomiti.

Iz zemlje so lezle drobne in nežne rastlinice. Sonce jih je klicalo in otroci so jih čakali. Otrokom se je zdelo, da so žejne. Vzeli so kangliche in lončke in začeli zalivati.

„Ko bo solata zrastle, jo bomo vsi skupaj pojedli,“ so rekli.

„Razumljivo,“ je reklo strašilo, ko se je zazibalo v vetru. „Saj smo vsi delali.“

